

УДК 343.9

О. М. ІГНАТОВ,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри кримінального права та криминології
Одеського державного університету внутрішніх справ

СТРУКТУРА ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНОЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

На підставі аналізу статистичних даних МВС України здійснено критичний аналіз відповідних показників, наявних тенденцій змін структури цього виду злочинності і факторів, що їх обумовлюють. Встановлено структуру загальнокримінальної насильницької злочинності з урахуванням частки кожного окремого злочину певного виду, їх частки у загальній структурі зареєстрованої в країні злочинності, а також коефіцієнта злочинної інтенсивності у розрахунку на 100 тис. населення.

Ключові слова: структура, рівень, насильство, злочин, злочинність, реєстрація.

«Зовнішньою» стороною існування феномена злочинності є її прояв у просторово-часовому континуумі. Саме зовнішній прояв злочинності у множині конкретних злочинів піддається вимірюванню через установлення кількісно-якісних показників стану злочинності, що здійснюється в обмеженому за часом та простором об'ємі. Структура злочинності є її основним якісним показником. Злочинність, як і будь-яке системне явище, складається з низки частин (елементів), що знаходяться у співвідношенні один з одним. Відобразити стійку впорядкованість такого співвідношення можливо за допомогою структури злочинності, що означає відношення окремого виду або групи злочинів до всієї маси злочинності в певних межах простору та часу [1, с. 54]. Від того, яка структура злочинності, залежить не тільки «напрямок головного удару» в протидії їй, але й ефективність заходів реагування на таку ситуацію. Структура об'єктивно відображає внутрішню сутність злочинності у безпосередніх конкретних умовах простору і часу [2, с. 272, 273]. Зміни ж стану загальнокримінальної насильницької злочинності, зокрема її структури, визначають зміни в стані усїєї злочинності, оскільки перша охоплює первинні й найбільш небезпечні форми протиправної поведінки людини. Таким чином, саме стан загальнокримінальної насильницької злочинності та ефективність протидії їй є індикатором спроможності суспільства (в першу чергу влади) забезпечити захист прав та свобод людини та її безпеку від кримінальних загроз.

Проблеми протидії насильницькій злочинності у своїх працях досліджували багато вітчизняних та зарубіжних науковців: Ю. М. Антонян, О. М. Бандурка, В. О. Глушков, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, Л. М. Давиденко, А. І. Долгова, І. М. Даньшин, О. М. Джу́жа,

В. П. Ємельянов, А. Ф. Зелінський, А. П. Закалюк, Я. Ю. Кондратьєв, О. М. Костенко, В. М. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнєцова, І. П. Лановенко, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. М. Трубников, І. К. Туркевич, В. І. Ша́кун та ін. Однак, незважаючи на розробленість цієї теми, у науці існує низка проблемних питань, передусім пов'язаних із відсутністю сучасних об'єктивних даних про стан та структуру насильницької злочинності та окремих її видів.

Метою цієї статті є дослідження структури загальнокримінальної насильницької злочинності в Україні. Її новизна полягає у встановленні структури цього виду злочинності та критичному аналізі тенденцій її змін.

Основною специфічною інтегруючою ознакою, що служить критерієм віднесення кримінально-караних діянь до категорії насильницької злочинності, є насильство як спосіб учинення злочину. Саме насильницький спосіб учинення злочину визначає характер та ступень суспільної небезпечності діяння, специфіку особистості злочинця та спрямованість заходів протидії. Під насильством як способом учинення злочину слід розуміти умисний, протиправний енергетичний вплив на органи і тканини організму людини, їх фізіологічні функції шляхом використання матеріальних факторів зовнішнього середовища (механічних, фізичних, хімічних і біологічних) та/або впливу на її психіку шляхом інформаційного впливу, що вчиняється шляхом дії або через бездіяльність всупереч або поза її (людини) волі, здатний заподіяти смерть, фізичну та/або психічну травму, а також обмежити свободу волевиявлення або дій людини [3]. Таке розуміння насильницької поведінки в контексті способу вчинення злочину як специфічної інтегруючої

ознаки, що служить критерієм віднесення кримінальнокараних діянь до категорії насильницької злочинності, є вихідним у разі визначення самого поняття насильницької злочинності як масової, системної, протиправної (кримінально-забороненої) насильницької поведінки частини членів суспільства.

Загальнокримінальна ж насильницька злочинність являє собою масову, системну, протиправну (кримінальнозаборонену) насильницьку поведінку частини членів суспільства, не обтяжену, з кримінологічної точки зору, іншими специфічними об'єктивними (сфера суспільних відносин, на яку посягає злочин, жертва злочину, рівень злочинної діяльності) та/або суб'єктивними (особистість злочинця) характеристиками (ознаками).

Аналіз статистичних даних МВС України¹ за 2002–2012 рр. показав, що всього в Україні протягом цього періоду було вчинено 782524 загальнокримінальних насильницьких злочини. Частка загальнокримінальної насильниць-

кої злочинності у структурі всієї зареєстрованої злочинності складає 15,3 %.

Щодо загальної кількості з усіх учинених у країні протягом аналізованого періоду злочинів досліджуваного виду, у динаміці за кожен конкретний рік, то тут безумовним лідером за кількістю злочинів виявляється 2005 р. – усього за цей період було вчинено 93589 злочинів; як рік найбільш благополучний, тобто з мінімальною кількістю злочинів, можна відмітити 2012 р., коли було зареєстровано 46000 злочинів (удвічі менше, ніж у 2005 р.). Якщо дослідити динаміку у рівні злочинності за період з 2002 по 2012 рр., то статистичні дані свідчать, що у 2002 р. показник дорівнював 64779 злочинів, у 2003 р. він підвищився до 89857 злочинів, а у 2004 р. трохи зменшився. У 2005 р. кількість зареєстрованих злочинів цього виду сягнула максимального рівня, але з 2006 по 2012 рр. спостерігається поступове зниження їх кількості.

За абсолютними показниками у структурі загальнокримінальної насильницької злочинності протягом аналізованого періоду лідирує злочин, передбачений ст. 186 КК України (грабіж), з огляду на сумарний показник у 339924 злочини. На другому місці – злочин, передбачений ст. 296 КК України (хуліганство), – 137912 злочинів; на третьому – злочин, передбачений ст. 122 КК України (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження), – 102010 злочинів (табл. 1).

Таблиця 1

**Абсолютна кількість зареєстрованих в Україні за 2002–2012 рр.
загальнокримінальних насильницьких злочинів за видами**

Стаття КК України	Роки										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ст. 115	4162	3875	3632	3194	3093	2790	2609	2395	2300	2432	2048
ст. 116	35	41	34	17	37	25	30	22	12	18	11
ст. 117	20	29	23	17	18	21	16	17	14	20	7
ст. 118	79	96	99	87	72	70	52	44	30	36	34
ст. 120	8	20	16	26	21	19	24	30	27	29	27
ст. 121	6032	6294	5855	5698	5283	5486	5055	4141	3777	3441	3065
ст. 122	8054	10722	10225	10216	10416	10225	9344	8879	8314	8326	7289
ст. 123	27	29	27	25	19	14	17	8	6	11	5
ст. 124	148	186	173	171	157	207	159	161	134	146	133
ст. 125	743	995	1054	1188	1326	1324	1507	1516	1382	1310	1049
ст. 126	75	92	118	113	107	97	133	112	104	104	67
ст. 127	54	46	40	61	78	56	70	63	60	64	47
ст. 129	1001	1274	1085	1129	1252	1215	1136	1083	1021	1010	893
ст. 146	177	205	172	178	233	256	279	338	292	259	221
ст. 152	1043	1048	964	924	993	878	880	758	635	630	486
ст. 153	667	749	699	658	767	651	675	598	450	383	376
ст. 186	21160	36486	40789	47054	41663	32268	26928	27598	23300	22966	19712
ст. 187	5195	5703	5538	6708	6465	5716	4984	5103	4029	3715	2972
ст. 189	2081	1897	1321	1166	917	693	624	563	464	599	399
ст. 296	14018	20070	15914	14959	13371	12139	11734	10475	9207	8866	7159
Усього:	64779	89857	87778	93589	86288	74150	66256	63904	55558	54365	46000

Як можна бачити, далі йде наступний розподіл загальнокримінальної насильницької злочинності відповідно до статей КК України та кількості зареєстрованих злочинів: ст. 187 (розбій) – 56128; ст. 121 (умисне тяжке тілесне ушкодження) – 54127; ст. 115 (умисне вбивство) – 32530; ст. 125 (умисне легке тілесне ушкодження) – 13394; ст. 129 (погроза вбивством) – 12099; ст. 189 (вимагання) – 10724; ст. 152 (згвалтування) – 9239; ст. 153 (насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом) – 6673; ст. 146 (незаконне позбавлення волі або викрадення людини) – 2610; ст. 124 (умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця) – 1775; ст. 126 (побої і мордування) – 1122; ст. 118 (умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця) – 699; ст. 127 (катування) – 639; ст. 116 (умисне

вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання) – 282; ст. 120 (доведення до самогубства) – 247. Найменшу кількість злочинів було зареєстровано за ст. 117 КК України (умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини) – 202 злочини та ст. 123 КК України (умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання) – 188 злочинів.

За часткою у структурі загальнокримінальної насильницької злочинності переважає злочин, передбачений 186 КК України, – грабіж (43 %). На другому місці за кількістю злочинів йде хуліганство (ст. 296) – 18,0 %, на третьому – умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122) – 13 %. Четверте місце поділяють такі злочини, як розбій (ст. 187) та умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121) – по 7 %. На п'ятому місці – умисне вбивство (ст. 115) – 4 %. Інші види злочинів у структурі загальнокримінальної насильницької злочинності займають частку, меншу, ніж 4 % (рис. 1).

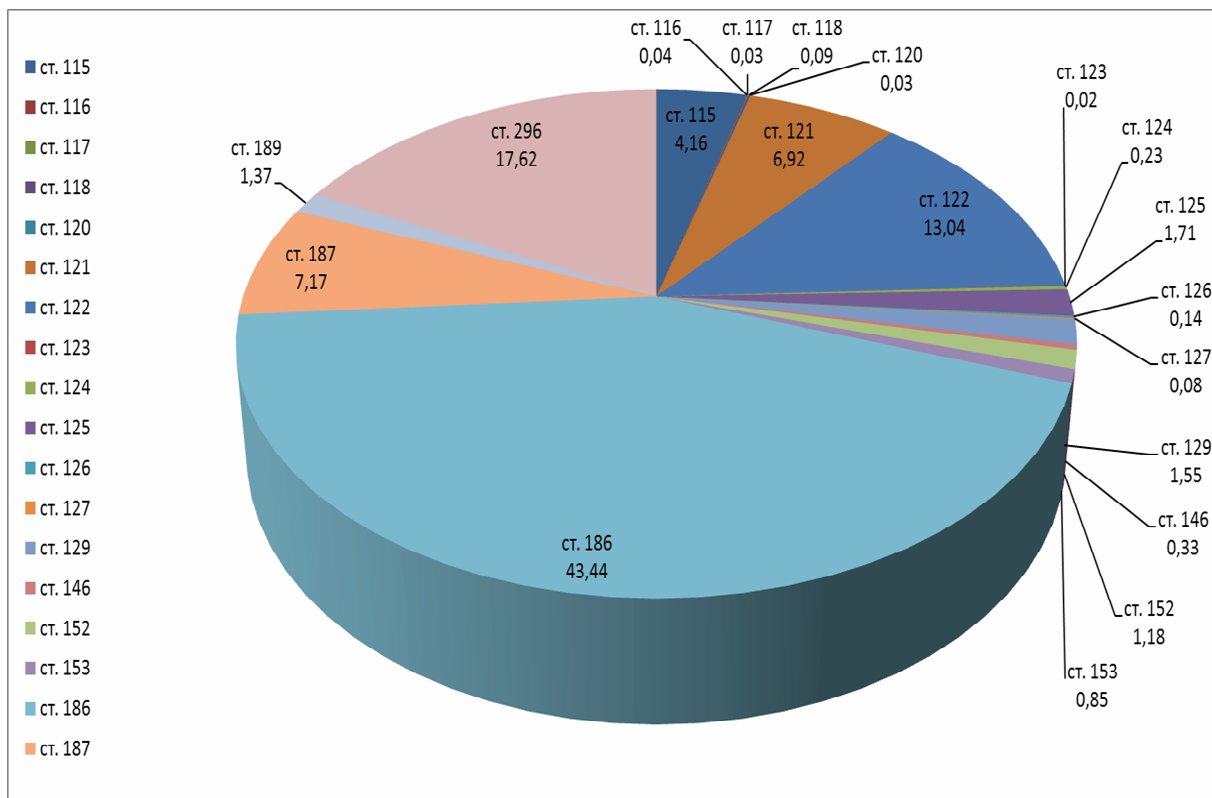

Рис. 1. Структура загальнокримінальної насильницької злочинності в Україні (2002–2012 рр.)

Отже можемо констатувати розподіл загальнокримінальної насильницької злочинності на дві практично рівні групи: насильницькі злочини проти власності (52 %) та інші насильницькі злочини (48 %).

Аналіз структури загальнокримінальної насильницької злочинності в Україні за

2002–2012 рр. свідчить, що за загальною питомою вагою у структурі всієї зареєстрованої злочинності – 15,3 %, окремі види загальнокримінальних насильницьких злочинів можна ранжувати за цим показником таким чином (рис. 2).

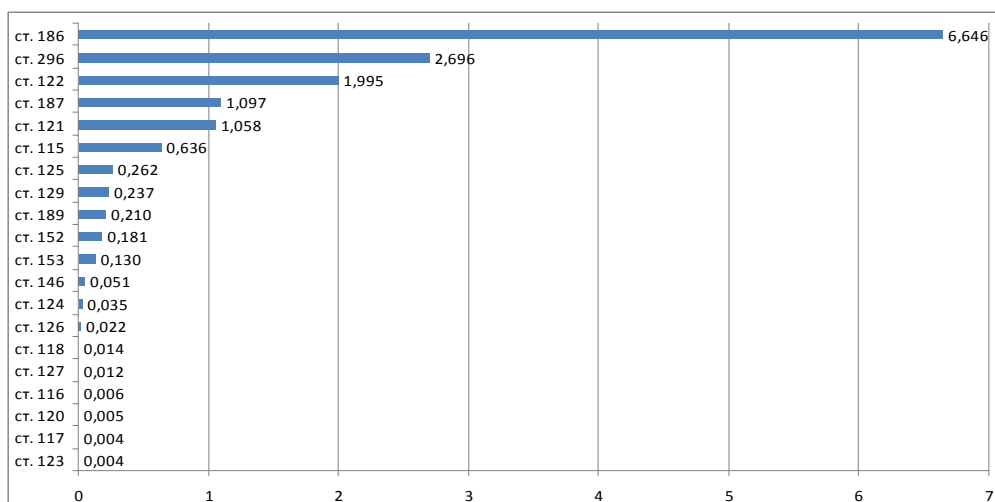

Рис. 2. Ранжирування загальнокримінальних насильницьких злочинів за питомою вагою у структурі всієї зареєстрованої злочинності в Україні за 2002–2012 рр.

Як можемо бачити, залежно від питомої ваги у структурі всієї зареєстрованої злочинності в країні усі загальнокримінальні насильницькі злочини також можна поділити на дві практично рівні групи: насильницькі злочини проти власності (7,9 %) та інші насильницькі злочини (7,4 %). В цілому ранжирування досліджуваних злочинів за цим критерієм відповідає їх структурному розподілу.

Отже, перша п'ятірка злочинів у ранжирі за цим показником виглядає так: ст. 186 ККУ України – питома вага у структурі всієї зареєстрованої злочинності дорівнює 6,646 %; ст. 296 ККУ України – 2,696 %; ст. 122 ККУ України – 1,995 %; ст. 187 ККУ України – 1,097 %; ст. 121 ККУ України – 1,058 %. Друга п'ятірка злочинів

за часткою у загальній структурі злочинності має такий вигляд: ст. 115 ККУ України – 0,636 %; ст. 125 ККУ України – 0,262 %; ст. 129 ККУ України – 0,237 %; ст. 189 ККУ України – 0,210 %; ст. 152 ККУ України – 0,181 %. Інші загальнокримінальні насильницькі злочини мають показники від 0,13 % до 0,004 %.

Також аналіз структури загальнокримінальної насильницької злочинності в Україні за 2002–2012 рр. дозволяє констатувати аналогічну градацію її складових у разі їх ранжирування залежно від коефіцієнта злочинної інтенсивності у розрахунку на 100 тис. населення (середній показник ураженості населення щодо кожного виду злочинів за 2002–2012 рр.) (рис. 3).

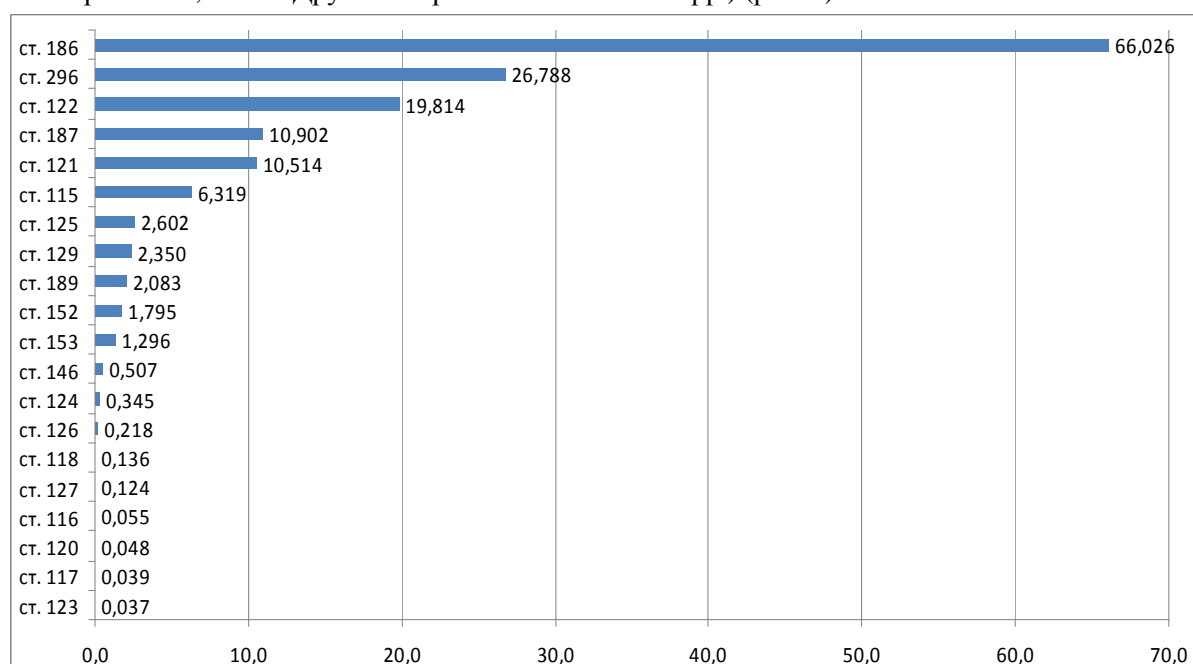

Рис. 3. Ранжирування загальнокримінальних насильницьких злочинів за коефіцієнтом злочинної інтенсивності у розрахунку на 100 тис. населення України за 2002–2012 рр.

Як можемо бачити, серед загально кримінальних злочинів максимальний коефіцієнт злочинної інтенсивності у розрахунку на 100 тис. населення за 2002–2012 рр. має злочин, передбачений ст. 186 КК України, – 66,026. Друге місце займає злочин, передбачений ст. 296, із показником у 26,788. Далі йдуть злочини, передбачені: ст. 122 КК України – 19,814; ст. 187 КК України – 10,902 та ст. 121 КК України – 10,514; ст. 115 КК України – 6,319; ст. 125 КК України – 2,602; ст. 129 КК України – 2,350; ст. 189 КК України – 2,083; ст. 152 КК України – 1,795; ст. 153 КК України – 1,296; ст. 146 КК України – 0,507. Ще менше злочинів на 100 тис. населення реєструвалося за ст. 124, 126, 118, 116, 120, 117, 123 КК України. Ці злочини мають коефіцієнт злочинної інтенсивності на 100 тис. населення від 0,345 до 0,037.

Таким чином, аналіз структури загальнокримінальної насильницької злочинності в Україні за 2002–2012 рр. дозволив виявити таке. Усю загальнокримінальну насильницьку злочинність складають дві практично рівні групи: насильницькі злочини проти власності (52 %, при цьому 43 % припадає на грабiж, 7 % – на розбій та майже 2 % – на вимагання) та інші насильницькі злочини (48 %), з яких переважає хуліганство (18,0 %), умисні середньої тяжкості (13 %) та тяжкі (7 %) тілесні ушкодження, а також убивства (4 %). У структурі всієї зареєстрованої злочинності в країні дані групи загальнокримінальних насильницьких злочинів мають частку у 7,9 % та 7,4 % відповідно. В цілому ранжирування досліджуваних злочинів за цим критерієм, а також відповідно до коефіцієнта злочинної інтенсивності у розрахунку на 100 тис. населення відповідає їх розподілу за часткою у структурі загальнокримінальної насильницької злочинності.

Хоча в цілому можна спостерігати тенденцію зменшення рівня загальнокримінальної насильницької злочинності в нашій країні, однак відбувається це при певних негативних змінах її структури. Так, протягом аналізованого періоду можна спостерігати суттєве зниження рівня так званих «афектованих злочинів» (ст. 116, 117, 123, 124 КК України), традиційна відносна стабільність яких обумовлена, насамперед, як глибиною та специфікою детермінаційного комплексу при меншій у порівнянні з іншими видами злочинів роллю соціальних факторів), певний сумнів щодо об'єктивності «картини» їх реєстрації. В той же час, незважаючи на зниження абсолютних

показників, упродовж цього періоду відбувається суттєве зростання рівня відповідно до частки у структурі загальнокримінальної злочинності, злочинів, передбачених ст. 122, 124, 126, 127, 129, 186 КК України. А рівень злочинів, передбачених ст. 120, 125 КК України, прямо збільшується протягом усього періоду.

Зміни у структурі загальнокримінальної насильницької злочинності обумовлені й суттєвим зменшенням частки тяжких та особливо тяжких злочинів (зокрема умисних убивств, тяжких тілесних ушкоджень, у тому числі зі смертельними наслідками, розбійних нападів). З одного боку, це пов'язано з тим, що значний масив злочинів середньої та невеликої тяжкості виходить з розряду латентних та відображається в статистичній звітності (особливо в умовах дії принципово нового кримінально-процесуального законодавства, відповідно, принципово нових умов обліку та реєстрації). Так, наприклад, збільшення в декілька разів кількості осіб (відповідно й розкритих злочинів), засуджених за вчинення таких злочинів, як умисне легке тілесне ушкодження та побой і мордування, на наш погляд, обумовлено саме покращенням якості досудового розслідування ОВС кримінальних правопорушень, пов'язаним із упровадженням та ефективним застосуванням інституту угод про примирення.

Водночас суттєве зменшення частки тяжких та особливо тяжких злочинів пов'язано з наявною у правоохоронних органів можливістю маніпулювати «вибірковою» реєстрацією злочинів на рівні реєстрації заяв та закриття кримінальних проваджень. Саме переважно за рахунок очевидних злочинів невеликої та середньої тяжкості забезпечується високий рівень розкриття загальнокримінальних насильницьких злочинів. Це свідчить про те, що сьогодні значну роль у діяльності правоохоронних органів стосовно протидії злочинності відіграє об'єктивно їх обмежений (в першу чергу через недостатнє фінансування, застарілу модель функціонування та організаційні недоліки, при чому відповідний стан правоохоронних органів, зокрема ОВС, лише поступово погіршується) потенціал («пропускна спроможність») щодо виявлення та розслідування злочинів. При цьому наявне збереження установки на максимальне розкриття резонансних тяжких та особливо тяжких злочинів. Очевидно, що така ситуація не може не відобразитися й на практиці реєстрації злочинів, оскільки стан таких злочинів традиційно служить індикатором криміногенної обстановки в державі

та ефективності діяльності правоохоронних органів.

Суттєва ураженість нашого суспільства загальнокримінальною насильницькою злочинністю, неоднозначність тенденцій змін її стану, в тому числі їх певна обумовленість

залежністю від політичних та організаційно-управлінських факторів діяльності правоохоронних органів, вимагає проведення подальших досліджень як самого феномена насильницької злочинності, так і його конкретних проявів у нашому житті.

Список використаних джерел

1. Курс кримінології: Загальна частина : підручник : у 2 кн. / [О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.
2. Кримінологічний довідник / за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі і д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. – Х. : Діса плюс, 2013. – 412 с.
3. Ігнатів О. М. Насильство як спосіб вчинення злочину: поняття та сутність / О. М. Ігнатів // Форум права. – 2010. – № 3. – С. 144–151 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10iomptc.pdf>.

Надійшла до редколегії 10.12.2013

ИГНАТОВ А. Н. СТРУКТУРА ОБЩЕУГОЛОВНОЙ НАСИЛЬСТВЕННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ В УКРАИНЕ

На основании анализа статистических данных МВД Украины осуществлен критический анализ соответствующих показателей, имеющих тенденций изменения структуры данного вида преступности и факторов, которые их обуславливают. Установлена структура общеуголовной насильственной преступности с учетом доли каждого отдельного преступления данного вида, их доли в общей структуре зарегистрированной в стране преступности, а также коэффициента преступной интенсивности в расчете на 100 тыс. населения.

Ключевые слова: структура, уровень, насилие, преступление, преступность, регистрация.

IGNATOV O. M. STRUCTURE OF GENERALLY CRIMINAL VIOLENT CRIME IN UKRAINE

Based on the statistical analysis of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine a critical analysis of corresponding data and existing tendencies of their change is made. It is established that generally criminal violent crime compose two almost equal groups. They are violent property crimes and other violent crimes. Ranking of the researched crimes according to the share in the structure of all registered crime and according to the ratio of criminal intensity per 100 thousand of people coincides to their distribution by the share in the structure of generally criminal violent crime. Changes in the structure of generally criminal violent crime are caused by a significant decrease of the share of felonies and very serious crimes (namely, murders, serious physical injuries, including those that caused death, robberies). On the one hand, it is connected to the fact that a large number of serious crimes and misdemeanors are related to latent ones and registered in statistical data (especially under conditions of essentially new criminal procedural law, in accordance with fundamentally new conditions of recording and registration). For example, an increase in several times the number of people (concerning solved crimes) convicted for committing such crimes as intentional minor bodily injury and assault and torture is due, to our opinion, to the improved quality of preliminary investigation realized by police units and related to the implementation and effective use of the institution of bargaining. At the same time, a significant decrease in the share of felonies and very serious crimes is connected to the available ability of law enforcement agencies to manipulate "selected" registration of crimes at the level of complains' registering and closing criminal proceedings. A high level of solving generally criminal violent crimes is ensured mainly due to the obvious serious crimes and misdemeanors. This indicates that nowadays a significant role in law enforcement agencies' activity in the sphere of crime counteraction plays objectively their limited capacity to detect and investigate crimes.

Keywords: structure, level, violence, crime, generally criminal violent crime, registration, solving.